

ΤΟ ΩΔΕΙΟΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

Ἀπὸ τοῦ 1914 ἀνασκαπτομένων τῶν ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀγορασθέντων τριῶν οἰκίσκων, κειμένων κατὰ τὴν ΝΑ. ἄκρην τῆς Ἀκροπόλεως ὡς καὶ τοῦ μεταξὺ χώρου τοῦ εἰς τὸ δημόσιον ἀνήκοντος καὶ περριτωθειῶν πρὸ ὀλίγου τῶν ἐφέτος διενεργηθειῶν ἀνασκαφῶν πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ Ὁδείου τοῦ Περικλέους, συνοψίζομεν δι' ὀλίγων ἐνταῦθα τὰ ἀποτελέσματα τὰμέχρι τοῦδε ἐπιτευχθέντα, ἅπερ ἐδημοσίευσάμεν ἤδη ἐν τε τῇ Ἀρχαιολογικῇ ἐφημερίδι (1914-1919) καὶ ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Ὡς γνωστὸν τοῖς πᾶσιν ἡ τοῦ Ὁδείου τοῦ Περικλέους θέσις δὲν ἦτο γνωστή, οὐδ' ἐφκίνοντό που λείψανα αὐτοῦ, ὥστε νὰ δδηγηθῆ ὁ ἀρχαιοδίφης πρὸς εὔρεσιν τῆς θέσεως, ἐν ἣ ἐξετείνετο. Πολλὰ χωρία τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ποιοῦνται μνεῖαν τοῦ Περικλείου ἰδρύματος, ἀλλὰ μόνον ἐκ τοῦ Λατίνου Βιτρούβιου (V 21) καὶ τοῦ Ἀνδοκίδου (περὶ Μυστηρίων σ. 38), οἵτινες καθορίζον πως ποῦ εἶδει νὰ ἀναζητήσωμεν τὸ Ὁδεῖον.

Καὶ ὁ μὲν Ἀνδοκίδης λέγει: «ἐπεὶ δὲ παρὰ τὸ Πρόπυλον τοῦ Διονύσου ἦν ὄρα ἄνθρώπους πολλοὺς ἀπὸ τοῦ Ὁδείου καταβαίνοντας εἰς τὴν ὄρχήστραν.»

Ὁ δὲ Βιτρούβιος ἀπαριθμῶν τὰ περὶ τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου λέγει τὰ ἐξῆς: «*Exeuntibus e theatro sinistra parte Odeum quod Themistocles ¹⁾ columnis lapideis dispositis navium malis et antennis e spoliis Persicis pertexit*».

Ταῖς μκρυταῖς αὐτῶν στοιχοῦντες προέδγημεν μετὰ τὴν

¹⁾ Ἀντὶ Περικλέους, βεβαίως ἐκ λάθους μνήμης (lapsus memoriae).

ἀπαλλοτριώσιν τοῦ κατὰ τὰ ΝΑ. τῆς Ἀκροπόλεως χώρου, εἰς τὴν κατεδάφισιν τῶν οἰκιῶν καὶ τὴν ἐνέργειαν ἀνασκαφῶν πρὸ πενταετίας, ἐξ ὧν ἐβεβαιώθημεν πλέον τελείως ἐκ τῶν σχετικῶν εὐρημάτων, ὅτι τὸ ζητούμενον εἶναι αὐτὸ τοῦτο ὀρίσθη ἀναμφιβόλως ἢ θέσις τοῦ Ὑδείου.

Τὰ εἰς φῶς ἐκ τῆς πενταετοῦς ἀνασκαφῆς προσελθόντα ἀπεδείχθησαν, ὅτι πράγματι ἀνήκουσιν εἰς τὸ ἴδρυμα τοῦ Περικλέους. Δυστυχῶς οὐδεμία μέχρι τοῦδε ἐπιγραφὴ εὐρέθη δυναμένη νὰ διαπιστώσῃ τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ τὰ περιτωθέντα ἐρείπια τοῦ κτιρίου, ἕσα κατὰ χώραν εἰσέτι κεῖνται, (διότι πλὴν τῶν ἐπὶ τοῦ μαλακοῦ βράχου ἐγκεκομμένων τοίχων, τῶν ἐπευδεδωμένων διὰ μαρμαρίνων πλακῶν, ὧν σειρά ἅλη ἀνεκαλύφθη ἐπ' ἐσχάτων μετὰ τῶν ὀρθοστατῶν κατὰ χώραν, ἐφ' ὧν ἐστηρίζοντο, κατὰ τὸν Πλούταρχον, οἱ περιθέοντες τὸ οἰκοδόμημα λίθινοι κίονες, ὡς καὶ τινων μαρμαρίνων ἐδωλίων φερόντων ἐπὶ τῆς προσθίου πλευρᾶς ἀνάγλυπτον γλαῦκα) διδάσκουσιν ἡμᾶς ὅτι ὄντως εὐρισκόμεθα πρὸ τοῦ Ὑδείου. Οὐδὲν ἄλλο εὐρέθη τῶν πάντων, κίωνων, βάθρων, ἐδωλίων καὶ γλυπτῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν χρησιμοποιοηθέντων εἰς μεταγενέστερα οἰκοδομήματα διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ὡς ἐν τῷ Ἀσκληπείῳ καὶ τῷ Διονυσιακῷ Θεάτρῳ καὶ ὡς ὕλικὸν ἐν τῷ διὰ μέσου τοῦ Ὑδείου διερχομένῳ Βαλεριανείῳ ἀκανονίστῳ τείχει, ὡς σημειοῖ ὁ Judeich (Topographie von Athen σ. 113) καὶ εἰς ἀβεστοποίησιν ὑπὸ τῶν κατὰ καιροῦς δεσποσάντων τῆς πόλεως τῆς Παλλάδος.

Τὴν γνώμην ἡμῶν ταύτην προσεπικυροῦσι καὶ τὰ ἅμα τὴν ἐνάρξει τῶν ἀνασκαφῶν εὐρεθέντα στρώματα τέφρας καὶ ἡμι-κεκαυμένων ξύλων, πάχους 0,20, προερχομένων βεβαίως ἐκ τῆς καείσης ξυλίνης στέγης τοῦ οἰκοδομήματος, περὶ οὗ βεβαιοῦσιν ἡμᾶς τὰ ὑπὸ τοῦ ἐκ Χαϊρωνείας φιλοσόφου, τοῦ Πλουτάρχου, λεγόμενα.

Ἐπίσης καὶ ἄπειροι κεραμίδες στέγης πῆλιναι (στρωτήρες καὶ καλυπτῆρες) ἀνακαλυφθεῖσαι, διατηροῦσαι ἐτι ἔχγη πυρᾶς, ἐβεβαιώθη ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τοὺς Περικλείους χρόνους. Αὐταὶ

οὐδαμῶς ἄλλως δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσι καὶ ἀποδοθῶσιν ἢ ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τὸ Ὡδεῖον τοῦ Περικλέους καὶ συμμετέσχον τῆς γενομένης ἐν αὐτῷ πυρκαϊᾶς.

Ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπομεν, τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο καὲν ἐπὶ τῆς ὑπὸ Σύλλα κατατροφῆς τῶν Ἀθηνῶν (86 π. Χ), ἀνιδρύθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Καππαδοκίας Ἀρισθαρζάνου, ὡς ἀναγράφει ἡ ἐπὶ κίονος περιτωθεῖσα ἀνθηματικὴ ἐπιγραφή (I.g. III, 541). Πόσον κατὰ τὴν νέαν αὐτοῦ μορφήν χρόνον διετηρήθη τὸ Ὡδεῖον ἀκριδῶς δὲν γινώσκομεν· σώζεται ἕμως ὑλικὸν αὐτοῦ ἐντοιχισθὲν εἰς τὴν τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου σκηνῆν, ἣτις ἐχρησίμευσεν ὡς προμαχῶν κατὰ τοὺς ἐσχάτους Ῥωμαϊκοὺς χρόνους, ἣτοι τὸν Ε'. ἢ καὶ Γ' μ. Χ. αἰῶνα.

Ἐπίσης εἰς 1 καὶ 2 μέτρα ἀνωθεν τῶν ἀνακαλυφθέντων θεμελίων αὐτοῦ εὔρομεν πολλοὺς χριστιανικοὺς τάφους τοῦ Γ' καὶ Ζ'. αἰῶνος, ἣτοι τεφροδόχους λαγύνους καὶ πίθους φέροντας ὅσα μικρῶν παιδῶν καὶ ἐν αὐτοῖς πηλίνους λύχνους μετ' ἐκτετυπωμένου σταυροῦ ἐν τῷ ἀνωθι κοίλῳ· ὥστε ἀσφαλῶς εἶπ' ἀξιομεν ἐκ τούτων ὅτι τὸ Ὡδεῖον κατεστράφη μετὰ τῶν χρόνων τοῦ Ε'. καὶ Γ'. ἢ καὶ τοῦ Ζ'. μ. Χ. αἰῶνος.

Ἐκ τῆς τοῦ ἔτους τούτου ἀνασκαφῆς ἐβεβαιώθημεν πλέον καὶ περὶ τοῦ σχήματος τοῦ Ὡδείου, ὄντος παραλληλόγραμμου καὶ οὐχὶ περιφεροῦς, ὡς ὑπετίθετο ὑπὸ τῶν κακῶς ἐρμηνεύοντων τὰ τοῦ Πλούταρχου. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος καὶ αἱ ἀνασκαφαὶ ἀπέδειξαν, ἦτο παραλληλόγραμμον, διὰ πολλῶν κεκοσμημένον στύλων, οἵτινες ἦσαν ἔσω καὶ ἔξω τῆς σκηνῆς σύναμα δὲ καὶ ὑπὲρ τὰς σειρὰς τῶν ἐδωλίων κατὰ ῥυθμὸν στοᾶς περιθεούσης τὸν περίβολον (πρὸς καὶ Βιτρούδιον V 6. 4), μόνον δὲ κατὰ τὴν κορυφὴν ἦτο περικλινὲς ἀπολήγον εἰς κωνικὸν σχῆμα, κατ' ἀπομίμησιν τῆς σκηνῆς τοῦ Ξέρξου, ἐντεῦθεν δὲ καὶ οἱ κωμικοὶ ἐν χλεύῃ παρέβαλον τὴν κερκλήν τοῦ Περικλέους πρὸς τοῦτο. Καὶ εἰς τὸ ἐπιτομίσματος εἰκονιζόμενον Ὡδεῖον (ἄρ. εἰκ. ἐν. ΑΕ 1914^α σελ. 147) παρατηρεῖται ὅτι παριστᾷ παραλληλόγραμμον στοᾶν μετὰ κιονοστοιχείας πέριξ, μόνον δὲ πρὸς τὰ ἄνω συγγλίνει ἡ ξυλίγη

αὐτοῦ στέγη ἀπολήγουσα εἰς κῶνον. Τοιοῦτον σχῆμα ἀπεκάλυψαν ἡμῖν καὶ αἱ ἀνασκευαί, ἧτοι στοὰν παράλληλόγραμμον περιθεωμένην περίξ διὰ λιθίνων κίωνων, οἱ ὀρθοστάται τῶν ὁποίων εὐρέθησαν κατὰ χώραν.

Ἡ ἀποκάλυψις τῆς στοᾶς ταύτης καὶ ἡ κατὰ μῆκος τῆς κορυφῆς τοῦ κοίλου, ἧτοι ἡ τῆς γραμμῆς τῆς ἀνωτάτης σειρᾶς τοῦ διαζώματος διάταξις, ὡς βλέπομεν τοῦτο ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῆς βορείας καὶ δυτικῆς πλευρᾶς, συμφωνοῦσι πληρέστατα πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Βιτρουβίου λεγόμενα περὶ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ διατάξεως, τὸ κοῖλον δὲν ἦτο ἀμφιθεατρικόν, ἀλλὰ τετράγωνον. Συνεπῶς, ἐπειδὴ μουσικαὶ παραστάσεις ἐν αὐτῇ ἐτελοῦντο, διὰ τοῦτο φαίνεται ὅτι δὲν ἦσαν ὡς εἰς τὰ θέατρα αἱ ἔδραι ἡμικυκλικῶς διατεθειμέναι ἀπέναντι τῆς σκηνῆς, ἀλλὰ κατελάμβανον πᾶσαν τὴν περίξ στοὰν. Ἐν δὲ τῇ ὀρχήστρᾳ ὑπῆρχον μόνον ἔδραι τῶν μουσικῶν, ὡς ἐν τῷ μικρῷ θεάτρῳ τῆς Πομπηΐας (πρὸ. εἰκ. 1837 ἐν Baumeister Denkmaeler) δι' ὃ καὶ ὁ Ηλούταρχος λέγει αὐτὸ «πολύεδρον»

Κατόπιν τούτου δυνάμεθα νὰ ἀναπαραστήσωμεν τὸ σχῆμα τοῦ Ὡδείου, ἧτοι ἐπὶ τοῦ διαζώματος, ὅπερ διαθέει περίξ τὴν στοὰν καὶ ὅπερ ἐσχηματίσθη δι' ἀποκοπῆς τοῦ μαλακοῦ βράχου ὀριζοντίως, ἐκεῖ ὑπῆρχον κίονες, οἵτινες ὑπεβάσταζον τὴν στέγην ὀπισθεν τῶν ὁποίων ἦσαν αἱ σειραὶ τῶν ἐδωλίων διὰ τοὺς θεατάς, ἀκριβῶς ὡς ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ τῆς Πριήνης.

Τὴν γνώμην ταύτην παραδέχονται καὶ οἱ ἀρχαιολόγοι καθιγγηταὶ Καθδαδίας, Knackfuss καὶ Ὁρλάνδος.

Εἰς ὕψος δὲ ἢ περίπου μέτρων, εἰς ὃ ἐλειάνθη ὁ βράχος, ἐξετείνετο δι' ἐπενδύσεως τοῦ στηθαίου δι' ὑμηττίων πλακῶν καλύπτεται αὐτόν, οὐχὶ λείον ὄντα, εἶτα ἤρχετο πλατὺ 1 1/2 μέτρ. περίπου τὸ διάζωμα ἢ ὁ λεγόμενος «περίπατος» ὀπισθεν δὲ ὑπῆρχον τὰ μικρὰ ἔδωλια, ὧν εὗρομεν περὶ τὰ δεκαπέντε ἐν ὄλῳ, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ χώραν. Ταῦτα δέ, ὡς ἀλλαχοῦ εἵπομεν, φέρουσι κατὰ τὸ πρόσθιον μέρος ἀνάγλυπτον γλαῦκα. Τὸ σύνολον τοῦτο τοῦ κυρίου ἐκκλύπτετο ὑπὸ τῆς ξυλίνης στέγης ἐχούσης σχῆμα σκηνῆς, κατ' ἀπομίμησιν τῆς σκηνῆς

τοῦ Πέρσου μονάρχου. Καὶ τὰ μὲν ἀνώτερα βάρη τὰ πρὸς τὸν βράχον δὲν περιεσώθησαν, ὡς μὴ καλυφθέντα ὑπὸ τῶν ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως καταφερομένων χωμάτων, ἐλπὶς ἔμως ὑπάρχει μεγίστη, ὅτι τὰ κατώτερα, τὰ πρὸς Α. καὶ Μ. ἐδώλια, θὰ εὐρεθῶσι πιθανῶς ἐντὸς τῶν χωμάτων κάτωθι τῶν προσκειμένων οἰκιῶν, ὧν ἀπαλλοτριουμένων καὶ καταδαφιζομένων θὰ ἐνεργηθῆ συστηματικώτερα ἀνασκαφή, μέλλουσα νὰ δικαιώσῃ ἡμᾶς ἐν τῇ προσπαθείᾳ πρὸς ἀναπαράστασιν τοῦ Περικλείου Ὠδείου, ὑπὲρ οὗ τόσα ἐδαπάνησεν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία.

Καὶ ταῦτα ἐν συνόλῳ ὑπῆρξαν τὰ μέχρι σήμερον ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα τῆς πενταετοῦς ἀνασκαφῆς ἡμῶν ὡς πρὸς τὸ σχῆμα καὶ τὴν ἀναμφισβήτητον πλέον ἐσωτερικὴν διάταξιν τοῦ Ὠδείου. Ἦδη ἐναπόκειται πλέον εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐταιρείαν ἡ περαιτέρω ἐργασία, χάριν τῆς ὁποίας ἀπὸ πενταετίας τοσαῦτα ἐδαπανήθησαν, ἵνα διὰ τῆς ἐξαγορᾶς τῶν παρκειμένων οἰκιῶν ἐπεκταθῆ ἡ ἀνασκαφή πρὸς Μ. καὶ οὕτως ἀποκαλυφθῆ πρὸς τιμὴν τῆς Ἐταιρείας τελείως τὸ α'. ἔργον τοῦ Περικλέους, ἔστω καὶ ἐν ἐρειπιακῇ καταστάσει.

II. ΚΑΣΤΡΙΩΤΗΣ.